

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ**

ISSN 1857-7296

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

ГОДИНА 2

БРОЈ 2

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ**

За издавачот:

проф. д-р Илчо Јованов

Издавачки совет:

проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Илчо Јованов
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски
доц. м-р Гоце Гаврилски

Редакциски одбор:

проф. д-р Илчо Јованов
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски
доц. м-р Гоце Гаврилски

Главен уредник:

проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска

Одговорни уредници:

проф. д-р Илчо Јованов
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска
доц. м-р Владимир Јаневски

Јазично уредување:

Даница Гавриловска-Атанасовска

Техничко уредување:

Славе Димитров
Благој Михов

Печати:

Печатница „Европа 92” - Кочани

Редакција и администрација:

Универзитет „Гоце Делчев” - Штип
Факултет за музичка уметност
бул „Крсте Мисирков” бб
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија

СОДРЖИНА

проф. д-р Илчо Јованов Улогата и значењето на оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија во одржувањето на сопствената музичка традиција	5
проф. д-р Стефанија Лешкова-Зеленковска проф. д-р Аида Ислам Нови трендови во музичката култура кај младата популација во Скопје, Република Македонија	13
проф. д-р Томе Манчев Анализа на музичко дело	21
проф. м-р Валентина Велковска-Трајановска Присутноста, употребата и улогата на музичките инструменти во дел од оркестарското творештво на Томислав Зографски (1934- 2000)	33
Ивана Јанков Музичките изразни средства и нивните особености во делото „Пасакаља“ за еден херој од композиторот Томислав Зографски (1934-2000)	45
доц. м-р Гоце Гавриловски Темброт на народните музички инструменти во делото трета симфонија „Рустика“ оп. 58 на композиторот Властимир Николовски (1925-2001)	55
м-р Тихомир Јовиќ Полифонијата во македонското музичко творештво	69
м-р Невенка Трајкова Синтеза на додекафонија и модалност: тенденции во камерното творештво на Гоце Гавриловски концептот на делото „Circle“	79
проф. д-р Милица Шкариќ Параметри за составување тестови за мерење на музички постигнувања	91
м-р Ленче Насев Педагошката пракса во едукативниот процес на идните наставници по музичко образование	99
проф. д-р Емилија Петрова Ѓорѓева Влијанието на организираниот педагошки процес врз музикалноста и општиот развој на детето	105

доц. Антонијо Китановски Проблемот со креативноста	121
доц. м-р Александар Трајковски Слушањето музика во рамките на музичката настава во средните општообразовни училишта во Република Македонија	125
м-р Христо Стојаноски Инструменталната пијано техника на Оливие Месиан употребена во циклусот „Дваесет погледи кон детето Исус“	133
м-р Славчо Величков Улогата на наставникот во развојот на афинитетот на децата кон пијаното како инструмент	141
проф. д-р Родна Величковска Презентирање на русалиските игри на фестивалите во Република Македонија и надвор од неа	145
доц. м-р Владимир Јаневски Пишаните и визуелни извори за традиционалните игри во крајот на XIX и почетокот на XX век	151
доц. м-р Горанчо Ангелов Музичкиот инструмент гајда и нејзините тонски карактеристики	159
м-р Тимко Чичаковски Последниот беровски чалгација	171
Благица Илиќ Класификациски систем на традиционалните игри во делото на Љубица и Даница Јанковиќ	183

УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ОРКЕСТАРОТ НА НАРОДНИ ИНСТРУМЕНТИ НА МАКЕДОНСКАТА РАДИО ТЕЛЕВИЗИЈА ВО ОДРЖУВАЊЕТО НА СОПСТВЕНАТА МУЗИЧКА ТРАДИЦИЈА

Во генералната презентација на македонската музичка култура, значаен сегмент зазема звучната надградба на македонската традиционална музика. Всушност, оваа музика се темели на постојаната и непресушна инспирација од традиционалниот народен мелос во градењето на сопствениот музички израз. Гледано од историско-социолошки и музиколошки аспект, почетокот на презентирањето и широкото популаризирање на овој музички жанр е комплексна појава тесно поврзана со:

- потребата од негување и претставување на сопствената музичка култура;
- потврдата на сопствениот музички идентитет;
- привлекувањето на една поширока структура на слушатели и
- отворањето на можноста за голем број индивидуалци да се определат за професионално посветување на ова музичко поле.

Во оформувањето и креирањето на народната традиционална музика во периодот на претходните шест децении во Р.Македонија учествуваат многубројни личности, солисти, ансамбли и состави кои оставаат сопствен белег низ музичката изведба и на тој начин го одредуваат правецот на движењето на обработката, интерпретацијата и стилизацијата на нашата традиционална музика. Во прилог на ова е дејноста на Народниот оркестар, Оркестарот на народни инструменти и оркестарот „Чалгии“ при МРТВ, во кои членуваа голем број на автори и изведувачи кои ги отворија страниците на историјата на македонската традиционална народна музика.

Директниот повод за овој текст е да се издвои еден од трите претходно споменати ансамбли, а тоа е Оркестарот на народни инструменти при МРТВ, кој остави траен белег во негувањето на изворната музика и поставувањето на високите професионални стандарди во времето на своето битисување.

Вовед

Името *Оркестар на народни инструменти*, како термин, за првпат се употребува од моментот кога во Радио Скопје се издвојуваат народните инструменти од составот на Оркестарот „Чалгии“ во 1958 година. Оттогаш, со стилската диференцијација на негување, снимање и емитување на народната музика на програмите на Радиото и со докомплетирање на народните инструменти во оркестарски состав, Оркестарот на народни инструменти започнува да работи како посебна оркестарска формација.

Името на овој музички состав упатува на тоа дека претставува збир на традиционални изворни народни инструменти, односно здружување на звучните бои на инструментите што во минатото поединечно биле застапени во секојдневната практика во руралните средини во Македонија. Со неговото издвојување како посебен оркестарски состав при Македонската радио телевизија, освен востанувањето на звучната физиономија, тој повеќе од пет децении е фундамент во одржувањето на автохтоната музичка традиција преку својот препознатлив стил, односно начин на разработка на фолклорната творба.

Историјат за постоењето на Оркестарот

Оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија сите творби ги изведуваше по слухово без разлика дали се работи за инструментална или вокално-инструментална творба. Имено, главно членови на оркестарот беа и се инструменталисти кои со посебна љубов и талент го научиле музицирањето на народните инструменти. Но во последниве години дел од членовите на оркестарот музички се описменија, што е резултат и на новите приоди во интерпретирањето на творбите, односно со сè почесто пишување на аранжмани, обработки или пак авторски творби напишани за него.

Оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија за овој изминат период бележи неколку развојни периоди на музицирањето.

Првиот период од почетните години па сè до неговото инструментално комплентирање до 1958 година музицира слухово и импровизирано. Водечките инструменти ја свиреле мелодијата, а придружните ги следеле.

Во вториот период од 1958 година веќе започнува периодот на т.н. стилизации. Тоа е период кога за музички продуцент доаѓа етномузикологот Живко Фирфов, кој во поставеноста на инструментите

му ја дава секому улогата и веќе има први нукулци на разработка на фолклорната творба. Иако тоа се стилизации и тогаш музичарите свиреле слухово, со претходно научени и извежбани делници во творбите. По него со доаѓањето на Пеце Атанасовски во Оркестарот во 1962 година како гајдација по примерот на Живко Фирфов и тој се појавува со стилизирана разработка на инструменталните творби.

Оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија за сиот овој изминат период во континуитет го изградува својот стил на музицирање и звучната слика што како оркестарски состав ја донесува. Ваквиот континуиран период придонесе овој оркестар со својот звук и со начинот на музицирањето да е препознатлив не само во Македонија, туку и пошироко. Имено од неговото востановување па сè до ден-денес, овој оркестар целосно со своето музицирање се базира врз мелоритмичката и хармонската логика на традиционалниот македонски фолклорен израз. Притоа посебно се посветува внимание на регионот од каде што потекнува творбата, карактерот, инструментот што доминира во тој регион и начинот на изворното инструментално или вокално-инструментално музицирање.

Формациска поставеност на Оркестарот

Во формациската поставеност на Оркестарот на народни инструменти се застапени следниве инструменти: една гајда, два до четири кавала, четири тамбури и тапан. На оваа формација во одделни инструментални и вокално-инструментални творби може да биде застапено кџмането, односно гуслето и шупелката, само во инструменталните творби. Сите инструменти во Оркестарот на народни инструменти се нетемперирани.

Според функцијата, гајдата и кавалот се водечки инструменти, односно тие ја изведуваат мелодијата, а другиот придружува на еден лежечки „исо“ тон, а ако се четири кавали, тогаш едниот кавал ја свири мелодијата, а други три придружуваат или ако се добро увежбани, тогаш два кавала ја водат мелодијата, а другите два придружуваат на еден тон.

Слично е и со улогата на тамбурите. Имено од четирите тамбури застапени во оркестарот – две тамбури ја свират мелодијата во терци или сексти, една хармонски придружува и една ја има улогата на бас тамбура.

Доколку во оркестарот е застапена шупелаката, тогаш таа исто така како и кавалот има водечка улога во него. Слична е и улогата на кџмането во оркестарот.

Врз база на традицијата, Оркестарот ја поставува творбата надградувајќи ја со сите белези на регионалната фолклорна специфика. Водејќи грижа за спецификите на регионалните фолклорни традиции и за инструментот што доминира во одредено поднебје, при подготовката на творбата и нејзината реализација, ако тоа оро потекнува од поднебје каде што доминира гајдата, тогаш таа ја има водечката улога, а ако пак во друго поднебје доминира кавалот или шупелката, тогаш еден од тие два инструмента ја има водечката улога.

Така мошне чести се примерите на ора коишто започнуваат со таканаречениот уведен дел, што го има гајдата или кавалот. Овој уведен дел е во адлибитум темпо, односно со слободна импровизација на инструментот, по што во ритам потоа настапуваат и другите инструменти.

За разлика од чалгиското музицирање, во кое во преден план е мелодијата што подразбира унисоно односно музицирање по хоризонтала, кај музицирањето на Оркестарот на народни инструменти, паралелно со доминантната функција на мелодијата што ја водат водечките инструменти - гајдата или кавалот со свирењето на терцата или сектата од вториот кавал и истото музицирање на двете тамбури и хармонската придружба на третата, односно басирањето на четвртата тамбура присутна е хармонијата. Така кај Оркестарот на народни инструменти истовремено се застапени и хоризонталното и вертикалното музицирање. Ваквиот начин на музицирање, како и доминантната улога на солистите на секој инструмент, влијаеше овој оркестар да музицира и со пишани ноти партитури и *дирекцион итм*. Овој современ тренд кој претставува надградба на традицијата, во ништо не влијаеше врз нарушувањето на звучниот идиом на оркестарот, бидејќи и напишаните партитури од страна на аранжерите, обработувачите или пак на авторите на творбите се потпираат врз латентната хармонија што песната или оро то ја носат во себе.

Импровизацијата, освен во почетокот на творбата, во одделни инструментални творби се јавува и со нејзиниот тек, најчесто од страна на гајдата или кавалот, но има и такви творби (ора) каде што во разработката свои солистички делници имаат скоро сите инструменти во оркестарот (гајдата, кавалот, тамбурите, па и тапанот).

Импровизациите во текот на творбата се надградуваат врз мелоритмичката и хармонската структура што творбата ја носи со себе.

Следејќи го континуитетот на реализираните снимки од првите години, па сè до последниве, слободно може да се каже дека стилот и начинот на разработката, односно поставеноста на творбата се запазува. Она што е посебно значајно за начинот на музицирањето на овој оркестар е тоа дека на секој инструмент му е дадено местото во творбата. Најчест случај е во почетокот (освен уводниот дел на некои творби со гајдата или кавалот) да започнуваат заедно сите инструменти.

Откако ќе се отсвири темата на творбата, таа се разработува со посебни мелодиски делници на гајдата, кавалот и тамбурите, што кога творбата ќе се слуша се добива впечаток на водење на дијалог меѓу нив. По овој втор дел во третиот повторно сите инструменти заеднички музицираат, со често повторување на основната тема со што се заокружува творбата.

За да се постигне во континуитет звучна и стилска специфика и боја на *Оркестарот на народни инструменти на МРТ*, свирењето станува надградба на вековното изворно музицирање како неделив сегмент од македонскиот фолклорен идиом. Овој креативен чин е всушност дело на извонредни музичари, народни уметници и врвни солисти што во изминатите децении членуваат во него. Секој од нив индивидуалното мајсторство со посебно чувство го вградува во севкупниот звучен спектар на оркестарот. Списокот на овие инструменталисти започнува со првите народни уметници: Тодор Бошков на гајда и Миле Коларов на кавал и шупелка, потоа Пеце Атанасовски на гајда, па сè до генерацијата на одлични инструменталисти на кавал и гајда, како Ангеле Димовски, Стевче Стојковски, Гоце Демовски; тамбурашите: Никола Бадев, Тодор Павловски, Васил Ивановски-Јавашот, Александар Сариевски, Муарем Сакипов, Стефан Крстевски – тапан, Мефаил Сакипов, Томе Чрчев, Тихомир Весковски и Махмуд Музафер – тапан. Секој од нив, како и сите останати членови за време на постепењето на оркестарот, придонесува со своето уметничко чувство во изградувањето на музичкиот материјал на овој значаен оркестар.

Оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија за овој изминат период не само што се издигна во вистински професионален уметнички ансамбл, којшто со своите тонски записи во континуитет го негува и збогатува изворното музицирање, тој даде и огромен придонес во Македонија слично на него денес да музицираат многу вакви инструментални состави.

Нивната дејност е најприсутна во фолклорните групи и ансамбли на село и во градовите, но забележлива е и појавата на самостојни оркестри составени од инструментални вљубеници во звукот што го востанови Оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија.

По примерот на звучниот спектар на Оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија и на неговите солисти во изминатата деценија и современи етно оркестри во својот звучен имиџ прават синтеза на традиционалниот со звукот што го произведува современите инструменти.

Значењето за развојот на вокално-инструменталната музика

Оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија, уште од своето прво пројавување, освен со негувањето и презентирањето на инструменталното музицирање, има подеднаква улога и во вокално-инструменталната музика, односно како придружник на вокалните интерпретатори.

Кога оркестарот ја има функцијата на придружник на вокалниот интерпретатор, тогаш мелодијата и хармонијата што тој ја произведува произлегуваат од песната што ја поднесува пејачот.

Доколку оркестарот придружува вокално дуо, трио или пак пејачки состав, каде што е застапенао двогласното или три гласното пеење или пак двогласно пеење каде што се јавува секундното пеење, оркестарот секогаш настојува да се приспособи на стилот на вокалното пеење, односно инструментите со своите мелодиски линии и придружниот лежечки, бурдон тон, го поддржуваат звучно вокалното двогласие.

Уште една значајна заложба на Оркестарот кога е во функција на придружник на вокалните интерпретатори. Имено, ако за поднебјето од каде што е песната и пејачот (пејачите) одделен инструмент е белег на традицијата, тогаш тој инструмент ја има водечката улога во придружбата на пејачите), пример: гајда, кавал или кемене.

Оркестарот од народни инструменти во својот комплетен состав како придружник скоро без исклучок се јавува во песните со ритмичка пулсација, додека оние песни со широко нагласени мелодии без ритам пејачите ги придружуваат: гајдата, кавалите или комбинирано: гајда и кавали или кавали и кемене.

Езгии

Членовите на Оркестарот на народни инструменти на Македонската радио телевизија, освен со заедничкото музицирање во Оркестарот, се јавуваат и самостојно како инструменти. Тоа е најчесто со бавните песни во инструментална изведба и со слободните импровизации познати кај народот како *езгии*. Ваквите творби ги изведуваат: гајда, дуо или трио кавали, квартет тамбури, кемење или комбинирано кемење и кавали.

Ваквите творби, а најмногу слободните импровизации *езгите* се посебен предизвик за инструменталистите и преку нив ги демонстрираат инвентивноста и мајсторството и можностите што ги дава инструментот за да се покаже со музицирањето.

Како своевиден излив на внатрешниот порив во наредните години истакнатите солисти на Оркестарот се јавуваат и како автори на свои творби (ора) кои слухово се подготвуваат и снимаат, потпирајќи се врз традиционалниот израз на музицирањето на изворните инструменти.

Последниот период што ги опфаќа изминатите петнаесетина години е период кога оркестарот веќе музицира врз база на пишани партитури не само како Оркестар на народни инструменти, туку и пошироко. Имено, предизвикани од специфичностите на звукот на Оркестарот и од мајсторството на музицирањето на неговите истакнати солисти и од авторските истражувања на звукот, неколку истакнати музичари и композитори започнаа да пишуваат инструментални творби во кои прават интересен звучен спој на Оркестарот на народни инструменти со Народниот оркестар составен од таканаречени европски темпирани инструменти.

Истражувањата на звукот одат и до таму што се направија и мошне успешни обиди на звучен спој на трите оркестри: Оркестарот на народни инструменти, Народниот оркестар и Оркестарот „Чалгии“. На ова поле посебно се издвојуваат авторите: Тодор Трајчевски, Миодраг Божиновски, Петар Лукиќ, Љупчо Пандиловски, Илчо Јованов и др.

Сево ова зборува какво е значењето на овој оркестар и неговиот придонес за овој изминат период во негувањето и одржувањето на континуитетот на традиционалните фолклорни созвучја и нивната звучна надградба.